

Praha husitská

OLDŘICH MAHLER, OLDŘICH PODZEMSKÝ

Husitské revoluční hnutí patří k nejslavnějším etapám našich dějin. Představuje jedno z prvních a nejvýznamnějších středověkých hnutí za sociální pokrok, jímž se náš lid výrazně zapsal do evropské historie.

Husitství bylo odrazem, součástí i důsledkem krize feudální společnosti v českých zemích koncem 14. a začátkem 15. století. O příčinách krize, o její podstatě a o jejích průvodních jevech panují dosud nejednotné názory.¹ Je však nesporné, že husitství vzniklo na základě rozvinutých sociálně ekonomických, politických a kulturních předpokladů, vytvářených v českých zemích a v celé Evropě dlouhodobým předchozím vývojem, jež vedly k rozporu mezi vysokou úrovní výrobních sil a omezenými možnostmi jejich dalšího dynamického rozvoje.

Společenské rozpory se vyhrcovaly tlakem vrchnosti na poddané, kteří se ocitali se svou produkcí na trhu ve stále nevýhodnějším postavení, pauperizací nižší šlechty, která nemohla čelit ekonomickému tlaku panských dominií, ztrácela feudální pozemkové vlastnictví a dostávala se do područí vysoké šlechty. Rozpory ve společnosti se projevovaly srážkami mezi bohatým patriciátem a cechovními mistry, kteří se domáhali účasti na správě měst, zmenšováním výdělečných možností řemeslnických mistrů a zhoršením podmínek tovaryšů a učňů, zbídačováním městské chudiny, především námezdních dělníků, vystavené nejhoršímu vykořisťování. Společenské rozpory vyhrcovala i církev, která byla v předhusitském období největším a nejbohatším feudálním pozemkovým vlastníkem a která parazitovala na ekonomice měst (žebravé řády nahromadily v krátké době značné bohatství). S hlubokou krizí církve (papežské schizma od r. 1378) a odporem proti rozmařilému životu kněžské souvisel rozmach lidového i učeného kacířství.

Zvláště napjatá a z ekonomického hlediska nezdravá situace vznikla v pražských městech, jejichž výstavba a konjunktura byla do značné míry výsledkem mimoekonomického úsilí. Praha vyrostla populačně i politicky v evropské velkoměsto s mimořádně velikou spotřebou, ale její hospodářská aktivita byla omezená. Pokles prosperity se musel projevit pauperizací sociálně slabších vrstev.

V českých zemích se postupně vytvořily všechny podmínky pro vznik reformního a revolučního hnutí na nejširší tehdy možné sociální základně a s dalekosáhlými programovými cíli.

A tak, když přebujelý dynamismus doby Karla IV. vyústil za vlády Václava IV. v těžkou hospodářskou stagnaci s průvodními následky v oblasti sociálních a politických vztahů, ocitly se české země na prahu revoluce.

Rozdělení sil v nadcházejícím střetnutí bylo určeno hospodářskými, politickými, sociálními, náboženskými a jinými zájmy tříd a skupin české společnosti. Ani jeden z těchto táborů nepředstavoval třídně a politicky jednotnou sílu. V českých zemích na počátku revoluce vznikla široká koalice, namířená především proti církvi. Tato koalice, zahrnující část bohatého panstva, nižší šlechty, univerzitních mistrů a měšťanstva až po městskou a venkovskou chudinu však nemohla být pro své vnitřní třídní složení a z toho plynoucí vnitřní rozpory trvalá a postupně se rozkládala. Jednotlivé složky od hnutí odpadávaly, jakmile dosáhly splnění svých požadavků.

Nejrevolučtější a v boji nejdůslednější složkou byla městská a venkovská chudina, která se stala i hnací silou celé husitské revoluce. Její cíle – vytvořit spravedlivý řád, v němž nebude pánů ani poddaných – přesahovaly daleko rámec feudální společnosti. Její požadavky však byly nakonec splněny v míře nejmenší.

Významnou úlohu v revoluci hrála Praha, jedno z největších opevněných velkoměst tehdejší Evropy. Pražská města byla mohutnou ekonomickou oporou revoluce – poskytovala nejen materiální a finanční prostředky, ale tvořila i významnou výrobní základnu zbrojení. Byla mohutnou vojenskou oporou husitství. Svými dobře vyzbrojenými vojsky se podílela na většině rozhodujících tažení a bitev. Praha byla nejen kolébkou revoluce, ale vzhledem k celkové sociální, politické, ekonomické a kulturní vyspělosti i nositelkou všech tendencí a třídních rozporů hnutí.

Zde v Betlémské kapli kázal mistr Jan Hus, z jehož učení revoluční hnutí vycházelo. Zde byla v roce 1412 poprvé prolita krev za husitské ideály, když staroměstští konšelé nechali před radnicí stít mládence Jana, Martina a Staška za to, že veřejně projevíli odpor proti prodeji odpustků jako svatokupeckému kramaření. Praha se současně stala i hlavním cílem nepřátelských snah. Všechny útoky vnitřních i vnějších nepřátel směřovaly především proti ní.

Pražským povstáním v červenci 1419 byla zahájena první etapa husitské revoluce. Při obsazení Novoměstské radnice 30. července 1419 stál v čele ozbrojené městské chudiny Jan Želivský, kazatel z chrámu Panny Marie Sněžné, a zúčastnil se ho patrně již Jan Žižka z Trocnova, neporazitelný husitský vojevůdce. Smrt krále Václava IV. 16. srpna 1419 uvolnila všechny zábrany. Došlo k výbuchu lidové nespokojenosti. Chudina zaútočila na kláštery a svatostánky, které jim ztělesňovaly světskou moc církve. Němci, většinou příslušníci městského patriciátu a kněží opustili město nebo byli vyhnáni. Ne však proto, že byli Němci, ale jako odpůrci kalicha. O tom například svědčí i skutečnost, že němečtí stoupenci hnutí získali v létě roku 1420 kazatelnu ve zrušeném klášteře sv. Ducha. Setkání pražských a venkovských husitů 30. září 1419 u Ládvi znovu demonstrovalo sílu lidového hnutí. Z obavy, aby nedošlo k trvalému spojení městské a venkovské chudiny, museli venkovští husité opustit Prahu a nejvyšší purkrabí Čeněk z Vartemberka vojensky obsadil Pražský hrad a Malou Stranu. Novoměstští radikálové 25. října obsadili Vyšehrad. Do Prahy začaly přicházet ozbrojené skupiny z jižních a východních Čech. Novoměstští husité se svými venkovskými druhy dobyli Malou Stranu. Po deseti dnech války bylo uzavřeno příměří do jara 1420. Tehdy selsko-plebejský husitismus zřejmě v důsledku vnitřních neshod promarnil velkou příležitost stát se celonárodním hegemoneh hnutí.

Venkovští husité po uzavřeném příměří odešli z Prahy. Ve svém revolučním boji však neustali. Jednou z nejdůležitějších akcí bylo založení obce, jež se měla stát předobrazem spravedlivé a rovné pospolitosti bratří a sester – Tábora.

Mezitím se schylovalo k prvnímu křížáckému tažení, jehož hlavním cílem se stala Praha. Boj proti Zikmundovi, „dědici českého trůnu“, sjednocoval všechny husitské strany. Došlo mezi nimi k úmluvě z 27. května 1420, založené na čtyřech artikulech pražských. Spojeným úsilím husitů skončila první křížácká výprava porážkou Zikmundových vojsk na Vítkově hoře 14. července 1420.

Poté se opět projevil rozpor mezi selsko-plebejským a měšťansko-zemanským pojetím revoluce a táborské vojsko opustilo v srpnu Prahu. Pražané se za pomoci orebitů 1. listopadu zmocnili Vyšehradu.

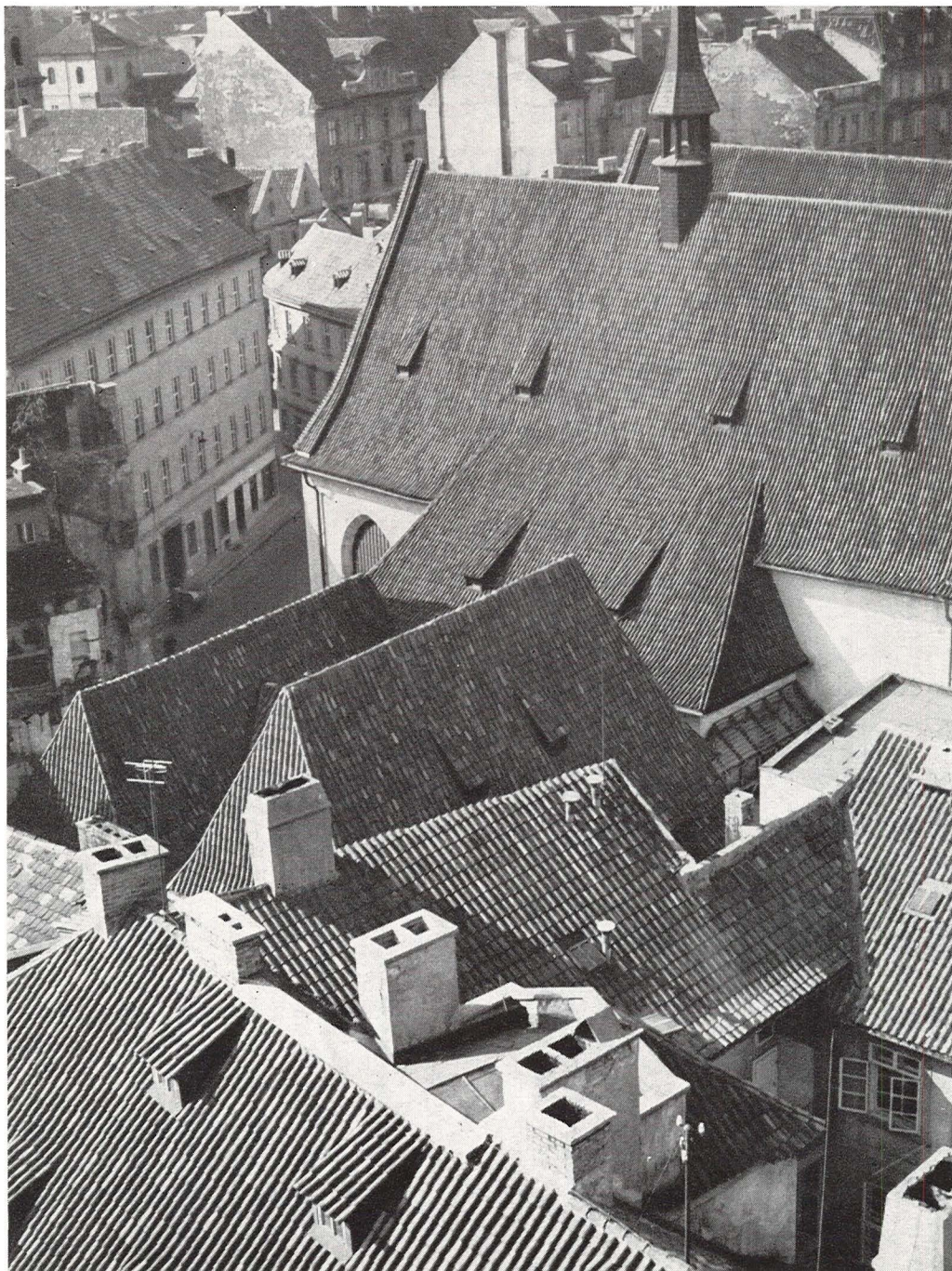
10. prosince 1420 došlo k velkému „hádání“ táborských kněží s univerzitními mistry. Schůzka jen vyostřila neshody mezi radikálními a umírněnými stoupenci kalicha. Vyhlazením táborské levice – pikartů Žižkou došlo k posunu uvnitř husitských sil. Na nejkrajnější levici se dostal Biskupcův Tábor, zatímco Žižka se spolu s východočeskými orebity přikláněl stále více k revolučnímu středu. Postoj pražských měst v revoluci byl rozdílný. Staré Město stálo na pozicích měšťansko-zemanského středu. Nové Město v čele s Janem Želivským inklinovalo k husitskému radikalismu.

Ve druhé etapě husitské revoluce podniklo pražské vojsko úspěšné tažení na domácím území a dobylo řadu měst, z nichž většina se stala součástí vytvářejícího se pražského měst-

Staré Město se Staroměstskou radnicí a Týnským chrámem

ského svazu. Praha se snažila využít mocenské síly svého svazu ke změně sněmovní a zákonodárné praxe ve prospěch královských měst. Zasadila se o svolání sněmu do Čáslavi, který byl svého druhu prvním národním shromážděním na evropském kontinentu. Současně nepřátelé kalicha chystali novou křížáckou výpravu.

▲ Betlémská kaple

Památník národního písemnictví, Husova síň

Vojsko Pražanů vedené Želivským utrpělo začátkem srpna 1421 porážku u Mostu. Husitské panstvo se chopilo iniciativy v přípravě války proti křižákům a v jednání s Polskem. Snažilo se oslabit pozice Prahy a jejího městského svazu i Tábora.

Koncem srpna začala druhá křižácká výprava. V říjnu vnutil Želivský oběma pražským městům vojenskou diktaturu. Začátkem ledna 1422 porazil Žižka Zikmundova vojska a zmocnil se Kutné Hory a Německého Brodu. Želivský byl nucen přistoupit na svolání rozhodčí komise. Ta sesadila dosavadní konšely a vypsala nové volby, v nichž strana Želivského utrpěla porážku. Popravou Želivského a jeho devíti druhů 9. března 1422 skončila etapa revolučního radikalismu Prahy. Nastala léta vzestupu moci husitských bratrstev.

Praha hrála významnou úlohu i ve třetí etapě revoluce. Její představitel, mladý Jan Rokycana, obhajoval před koncilem v Basileji laické přijímání kalicha. Když na přelomu let 1433 a 1434 uvízlo jednání husitů s koncilem na mrtvém bodě, katolické a kališnické panstvo uzavřelo brannou dohodu proti bratrstvům. 5. května 1434 Staré Město otevřelo brány panským vojskům a o den později za přispění staroměstských kapitulovalo i Nové Město. Do rukou panské koalice padlo centrum země.

Po pádu Prahy se Prokop Holý vrátil do čela polních vojsk. Bratrstva přestala obléhat Plzeň a ustupovala ke Kolínu. Ve středu, 26. května, vytáhla z Prahy vojska panské jednoty

a o dva dny později již proti sobě stála obě česká vojska nedaleko vsi Lipany u Českého Brodu. Po bitvě 30. května 1434, ve které polní vojska utrpěla katastrofální porážku, zůstalo husitství ve své umírněné kališnické podobě rozhodující silou v zemi.

Konflikt s církví a Zikmundem byl urovnán na Jihlavském sjezdu vyhlášením míru a kompaktát. Husitství přešlo do nové fáze, která vyústila do husitského království Jiřího z Poděbrad.

Husitská tradice měla v minulosti a má i dnes velký ideově politický vliv a dosah. Mobilizovala náš lid v jeho národně osvobozeneckém boji. Klement Gottwald v českém vysílání moskevského rozhlasu 6. července 1942 se přihlásil k husitské tradici a zdůraznil, že v ne-
litosném boji s hitlerovským fašismem má husitství především význam „...jakožto slavná národní tradice vítězné osvobozené války.“²

Husitská tradice je úhelným kamenem české a slovenské vzájemnosti. Ta byla proklamována nejen v husitských dokumentech (např. Vojenský řád husitský Jana Žižky z Kalichu zaručuje pomoc husitského vojska „...věrným církve svaté, a zvláště jazyka českého i slovenského...“),³ ale i společnými boji za revoluční přeměnu společnosti.

Jan Žižka na fasádě výstavního pavilónu v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka

Husitství výrazně ovlivnilo myšlení a jednání našich lidí. „Není českého člověka,“ uvedl Zdeněk Nejedlý v projevu k výročí Husovy smrti v roce 1939, „není českého zjevu historického, který by tak přímo prostoupil český národ jako Hus a husitství. Sám národní charakter český byl jimi zformován, ta hluboká, lidsky prostá, ale právě proto tak silná nejen láska, ale přímo potřeba svobody u českého lidu.“⁴

Husitská tradice patří i dnes, kdy budujeme rozvinutou socialistickou společnost, k nejvýznamnějším. Opíráme se o ni, čerpáme z ní, udržujeme ji a dále rozvíjíme v nových podmínkách. Zvláště aktuální je úsilí o řešení problémů mezi evropskými státy ne silou zbraní, ale jednáním. To je vyjádřeno v řadě husitských manifestů a zvláště v mírovém projektu husitského krále Jiřího z Poděbrad. Podobně jako tehdy, není ani dnes naše mírové úsilí výrazem vojenské slabosti, ale výrazem upřímné snahy o zajištění mírového vývoje lidstva.

Socialistický stát se hlásí k odkazu husitského revolučního hnutí, snaží se při budování rozvinuté socialistické společnosti učinit z husitské tradice skutečnou školu pracujících. Proto, kromě jiného, pečuje o kulturní památky připomínající husitství a v neposlední řadě husitskou Prahu. Nejvýznamnější z nich – například Betlémskou kapli, areál Staroměstského náměstí, Novoměstskou radnici, Vítkov prohlásil národními kulturními památkami a řadu dalších kulturními památkami prvořadého významu. Tím zaručil jejich nedotknutelnost a současně vzal na svá bedra povinnost zachovat je neporušené budoucím generacím. Obrovské

prostředky byly věnovány na obnovu Betlémské kaple, na restauraci a udržování Staroměstské radnice, chrámu Panny Marie před Týnem, Karolina, kostelů sv. Martina ve zdi, Sv. Štěpána, Panny Marie Sněžné, kláštera Na Slovanech, paláce pánů z Kunštátu a Poděbrad a desítky jiných. Na některých objektech restaurační práce pokračují a ještě i další mají být vráceny své původní kráse.⁵

Mnohá místa v Praze, která byla svědky převratných dějů husitské revoluce, už dávno změnila svou tvář. Avšak i přes hranice času se zachovala v povědomí lidí. Připomenout i tyto památky a památná místa, která přetrvala, to je záměrem publikace *Praha husitská*.

Poznámky

- 1 Přehled dějin Československa I/1. Praha 1980, s. 360
- 2 Gottwald, K.: Spisy, sv. X. Praha 1954, s. 89.
- 3 Jana Žižky z Kalicha vojenský řád husitský. Naše vojsko, Praha 1979, s. 16
- 4 Nejedlý, Z.: Hovoří Moskva. Odeon, Praha 1977, s. 43
- 5 Náklady vynaložené na rekonstrukce, opravy a údržbu vybraných památek v letech 1971–1981:

čp. 1/I – Staroměstská radnice – NKP – generální oprava exteriéru 1978–1981	4 000 000 Kčs
kostel sv. Mikuláše na Starém Městě – generální oprava exteriéru, interiéru a restaurování fresek 1965–1977	12 342 000 Kčs
čp. 930 a 931/I na Staroměstském náměstí – generální obnova pláště 1976–1978	2 350 000 Kčs
kostel Panny Marie před Týnem – probíhá generální oprava exteriéru 1973–2015 rozpočtové náklady	59 951 000 Kčs
v I. etapě prostavěno	21 988 000 Kčs
čp. 605/I. Dům u kamenného zvonu – probíhá rekonstrukce 1973–1985 rozpočtové náklady	28 546 000 Kčs
prostavěno	17 745 000 Kčs
čp. 541/I. Karolinum – NKP – údržba v letech 1971–1981 celková rekonstrukce dokončena v roce 1969 nákladem	10 000 000 Kčs 72 000 000 Kčs
čp. 255/I. Betlémská kaple – NKP – údržba v letech 1971–1981	300 000 Kčs
čp. 222/I. Řetězová ulice na Starém Městě – Dům pánů z Kunštátu a Poděbrad údržba v letech 1971–1981	855 000 Kčs
generální oprava exteriéru a interiéru 1973–1981	6 840 000 Kčs
kostel Panny Marie Sněžné – generální oprava exteriéru 1965–1974	4 627 000 Kčs
rekonstrukce elektro 1980	860 000 Kčs
kostel sv. Štěpána – generální oprava exteriéru 1973–1981	9 457 000 Kčs
čp. 1 a 2/II – Novoměstská radnice – NKP – probíhá rekonstrukce věže a radnice 1975–1985 – rozpočtové náklady	53 000 000 Kčs
prostavěno	20 947 000 Kčs
čp. 320/II – bývalý klášter Na Slovanech – NKP údržba v letech 1971–1981	10 000 000 Kčs
čp. 1900 – Národní památník na Vítkově – NKP – údržba v letech 1971–1981 (ústřední síň, restaurace sochy J. Žižky atd.)	1 600 000 Kčs